

Kurdwanów – rozwój czy degradacja wsi w wyniku przyłączenia do Krakowa

Kurdwanów – development or degradation of the village as a result of being included in Krakow

Streszczenie

Artykuł ukazuje przebieg zmian, które zaszły w obrębie Kurdwanowa po jego włączeniu do Krakowa. Omówione zostały przekształcenia form architektonicznych oraz układu przestrzennego i funkcjonalnego znajdującego się w historycznych granicach Kurdwanowa, obowiązujących do zmiany granic dzielnic Krakowa w 2008 roku. Uzyskane wyniki są efektem analizy archiwalnej dokumentacji, obserwacji terenowych oraz informacji uzyskanych od mieszkańców Kurdwanowa.

Wieś Kurdwanów została włączona w granice miasta w 1941 roku. Budowa osiedla na niezagospodarowanym wzgórzu powyżej ul. Cechowej została rozpoczęta na przełomie lat 70. i 80.

Kolejnym przełomowym momentem było wybudowanie odcinka południowej obwodnicy Krakowa w 2003 roku. Inwestycja rozdzieliła historyczną wieś na dwie części, niszcząc walory krajobrazowe i więzi społeczne.

Badania przeprowadzono, aby określić przyczyny degradacji dawnej wsi oraz dominacji terenów dotąd pustych. Wynik analizy wskazuje, że głównym czynnikiem były błędy w polityce przestrzennej miasta Krakowa.

Poznanie niekorzystnych procesów zachodzących w obrębie Kurdwanowa, daje szansę na wdrożenie działań zapobiegających dalszej degradacji omawianego obszaru.

Abstract

The article presents the changes that took place in the village of Kurdwanów after its inclusion to Krakow. The analysis is carried out for area within the historical borders of Kurdwanów. These borders functioned until the introduction of a new division of the districts of Krakow in 2008. Transformations of architectural forms as well as spatial and functional layout are presented. The results were based on: analysis of archival documentation, observation of the environment and information obtained from the residents of Kurdwanów. The village of Kurdwanów was incorporated into the city in 1941. Construction of the multi-family housing estate began at the turn of the 1970s and 1980s. The housing estate was erected on a previously undeveloped hill above Cechowa Street. As a result, the main street of the village lost its importance.

Another crucial moment was the construction of a section of the southern Krakow bypass in 2003. The investment separated the historic village into two parts. Landscape values and social ties were destroyed.

The research was carried out to determine which processes and activities contributed to the destruction of the old village and the domination of previously empty areas. The result of the analysis indicates that the main factor were errors in the spatial policy of the city of Krakow.

Determination of unfavorable processes in the Kurdwanów's area gives an opportunity to implement measures to prevent further degradation of the region.

Słowa kluczowe: Kurdwanów, rozszerzenie granic Krakowa, przedmieścia Krakowa, dom podmiejski

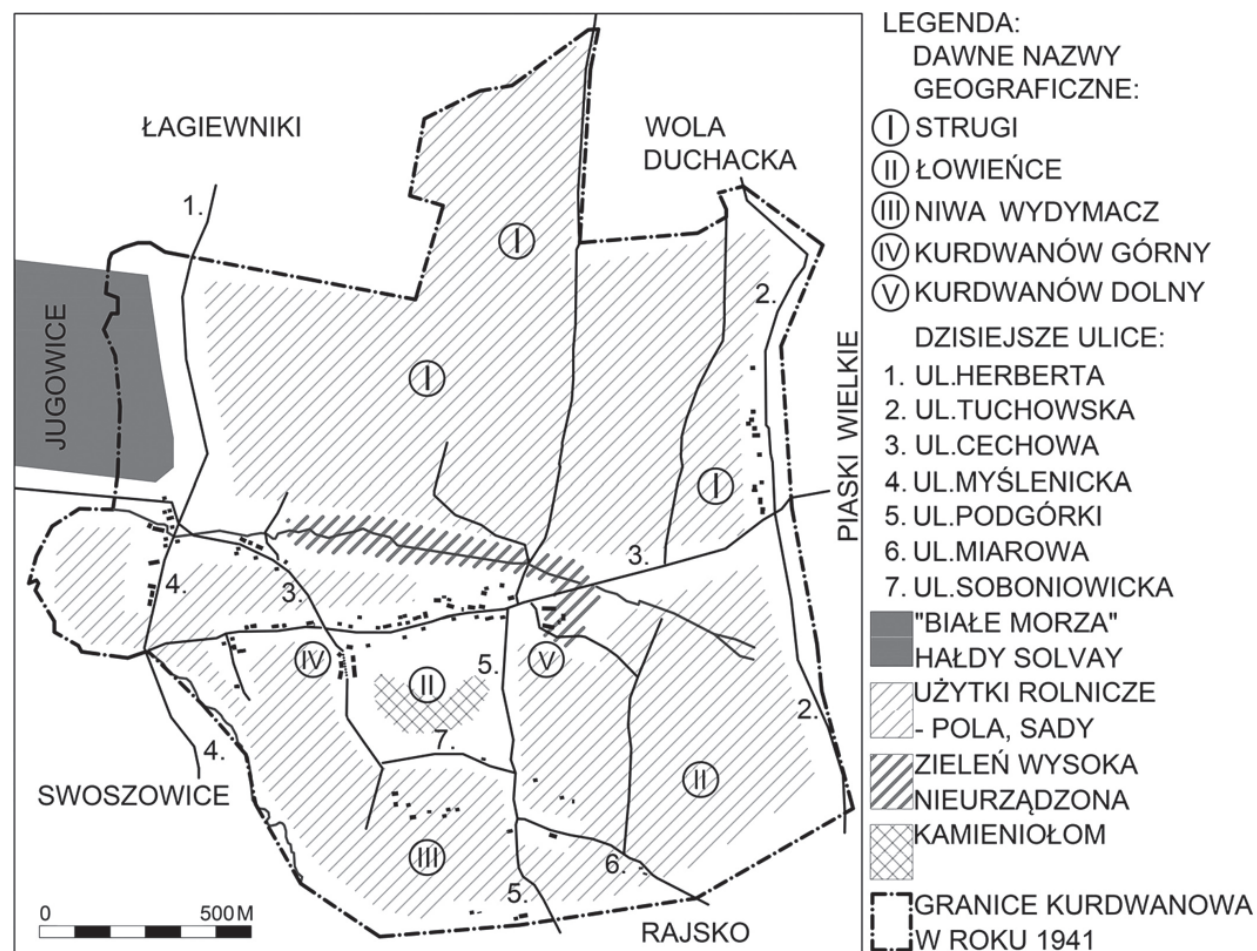
Keywords: Kurdwanów, border of Krakow, expanding city borders of Krakow, suburbs of Krakow, suburban house

Kurdwanów jest znany przede wszystkim jako osiedle budynków wielorodzinnych. Niewiele osób zna przeszłość tego południowego rejonu Krakowa. Postępująca urbanizacja sprawia, że z każdym rokiem znikają punkty przypominające o dawnym charakterze Kurdwanowa – niewielkiej podkrakowskiej wsi.

Najstarsze ślady osadnictwa na terenie Kurdwanowa pochodzą z okresu późnego paleolitu – 12-8 tys. lat p.n.e.¹. Wieś – rozwijająca się wzdłuż szlaków komunikacyjnych do Myślenic i Wieliczki, została lokowana na prawie niemieckim prawdopodobnie w XIV wieku².

Kurdwanów is mainly known as a multi-family housing estate. Only a few people know the past of this southern part of Krakow. Places that remind its previous character of the small village near Krakow are still disappearing due to the progressing urbanisation. The oldest signs of settlement in Kurdwanów come from the late Paleolithic period – 12-8 thousand years BC¹. The village was developing along communication routes to Myślenice and Wieliczka. Its location on German law probably took place in the 14th century².

* Mgr inż. arch. Magdalena Woźniczka, studentka studiów doktoranckich, Wydział Architektury, Politechnika Krakowska / MSc. Arch. Magdalena Woźniczka, Ph.D. student, Faculty of Architecture, Cracow University of Technology e-mail: mmwozniczka@interia.pl, ORCID: 0000-0002-4787-9978

il. 1. Plan Kurdwanowa w roku 1941 (oprac. aut.) / Plan of Kurdwanów in 1941 (prepared by the author)

Dokładne granice i kształt Kurdwanowa można poznać dzięki Katastrowi galicyjskiemu z 1845 roku. Zgodnie z nim wieś znajdowała się na dwóch wzniesieniach, rozdzielonych dzisiejszym Potokiem Siarczany. Główne skupisko zabudowy znajdowało się w dolinie, po południowej stronie cieku. Sąsiednimi wsiami były: Jugowice, Łagiewniki, Wola Duchacka, Piaski Wielkie, Rajsko i Swoszowice.

W 1941 roku Kurdwanów stał się LII Dzielnicą katastralną Krakowa. Dawna wieś nie natychmiast uległa wpływom miasta. Zabudowa okolic dzisiejszej ul. Cechowej była dogęszczana, ale w krajobrazie ciągle przeważały tereny łąk i pól. Tylko nieliczne domy powstawały poza centrum wsi. Drogi wykonane były z białego kamienia³. Pochodził on z kamieniołomu wapienia położonego na Zrębie Kurdwanowa, między ulicami Soboniewicką i Cechową.

W I połowie XX wieku w Kurdwanowie swoje usługi oferowali m.in. ślusarz, murarz, cieśla, krawiec czy akuszerka; był też wyszynk trunków i jadalnia⁴. Najbliższa poczta oraz dworzec kolejowy znajdowały się w Swoszowicach. Przestrzeń Kurdwanowa lat 40. określały obiekty z przełomu XIX i XX wieku oraz budynki nowożytność.

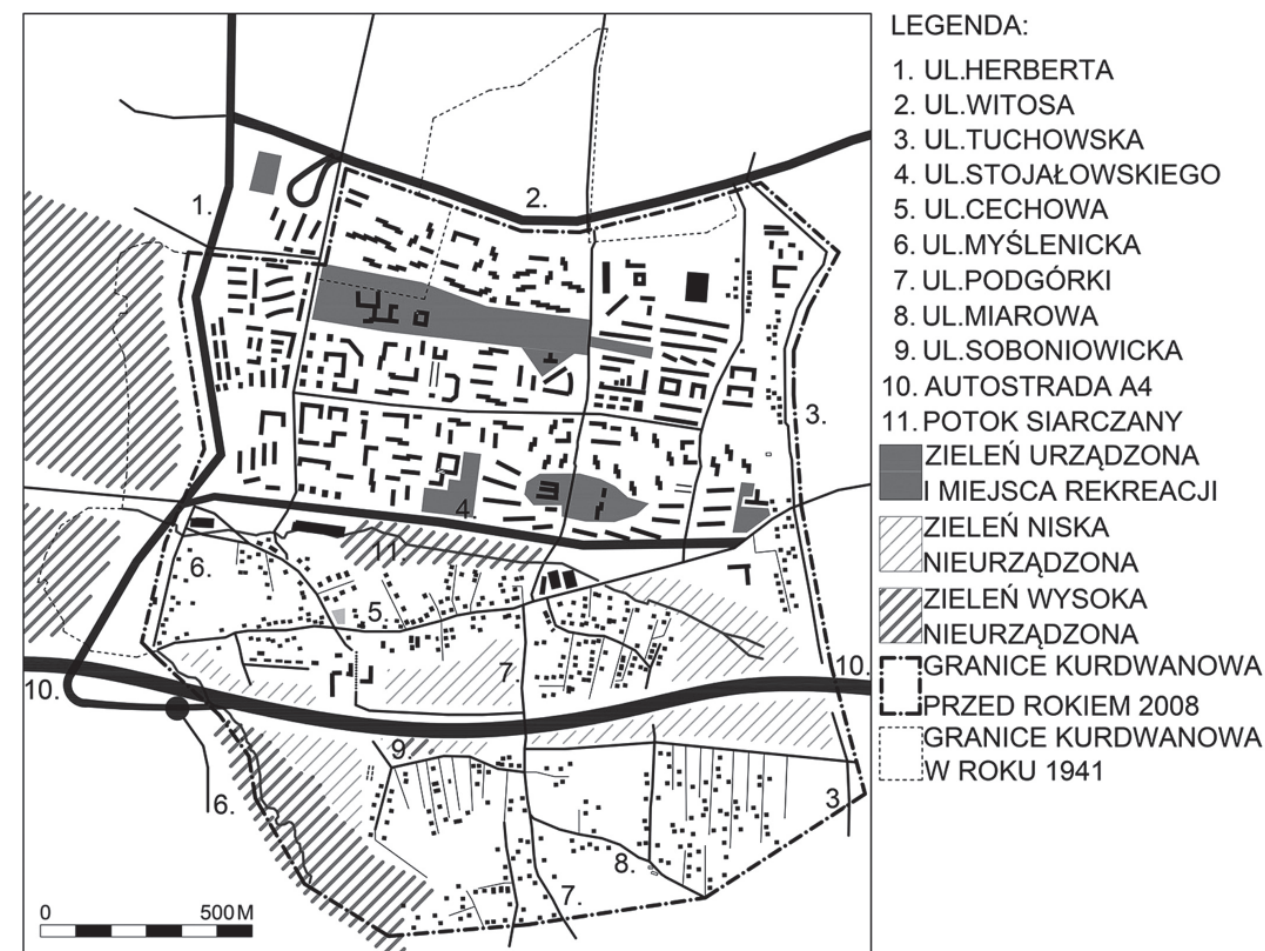
Najstarsze zabudowania były parterowymi domami na planie wydłużonego prostokąta. Posiadały drewnianą

The boundaries and the shape of Kurdwanow can be found on the Cadastral Maps of Galicia from the 1845. The village was located on the two hills that were separated by a stream. The main building cluster was placed in the valley, on the south side of the watercourse. The neighboring villages were: Jugowice, Łagiewniki, Wola Duchacka, Piaski Wielkie, Rajsko and Swoszowice.

In 1941, Kurdwanów became the LII cadastral district of Krakow. The former village was not immediately influenced by the city. Buildings around the current Cechowa Street were compacted, but the landscape was still dominated by the meadows and fields. Not a lot of houses were built outside the center of the village. The roads were made of white stone³. It came from a limestone quarry located on the Kurdwanow horst between Soboniewicka and Cechowa streets.

In Kurdwanów in the first half the 20th century various services offered by a locksmith a bricklayer, a carpenter, a tailor or a midwife were available. Moreover, there was even an inn and an eating house⁴. The nearest post office and railway station were placed in Swoszowice.

In the 1940s, Kurdwanów's space consisted of buildings erected at the end of the 19th and at the beginning of the 20th century. The oldest ones were one-

il.2 Aktualny plan Kurdwanowa w granicach jednostki urbanistycznej Kurdwanów przed rokiem 2008 (oprac. aut.)
 il. 2. Current Kurdwanów's plan within the limits of the Kurdwanow urban unit before 2008 (prepared by the author)

konstrukcję zrębową, ostioniętą z zewnątrz oblicówką z pionowych desek (il. 3a). Elewacje malowano na wyraziste kolory: zieleń, czerwień i biel. Charakter budynków dopełniały okna ościeżnicowe, w barwach odcinających się od powierzchni ścian. Drzwi wejściowe znajdowały się na osi dłuższej elewacji. Ważnym elementem domów była kamienna podmurówka, podkreślająca styk z gruntem. Domy przykryte były prostymi dachami dwuspadowymi, wykończonymi dachówką ceramiczną. Okap tylko nieznacznie wykraczał przed lico ścian parteru. Krajobraz dawnej wsi dopełniały stodoły o konstrukcji słupowej drewnianej, kryte dachami dwuspadowymi. W przeciwieństwie do domów mieszkalnych, ściany obiektów gospodarskich pozostawały w naturalnym kolorze drewna.

Frontowe elewacje domów były położone równoległe do głównych traktów komunikacyjnych. Zasada nie obowiązywała w domach zlokalizowanych na obrzeżach wsi. Ze względu na pochyły teren, ich dłuższy bok był zawsze równoległy do warstwic.

Między obiektem mieszkalnym a drogą najczęściej znajdowała się stodoła. Dzięki jej przesunięciu w bok oraz usytuowaniu prostopadłemu względem domu, przed zespołem budynków tworzył się niewielki plac.

storey houses on the plan of an elongated rectangle. They had a wooden log structure. From the outside, the walls were covered with a wooden siding (il. 3a). Elevations were painted in colors: green, red and white. The character of buildings was completed by «Polish windows». Their colors were distinguished from the surface of the walls. The entrance doors were located on the axis of the longer façade.

Stone foundations, that were emphasizing the connection between the building and the ground, were important part of the houses. Simple gable roofs covered with ceramic roof tiles were the most common. The eaves weren't much extended beyond the wall of the ground floor.

The landscape of the old village was complemented by barns. Their main structure consisted of wooden columns. Barns usually had gable roofs and in contrast to residential houses they were unpainted. So, their walls remained in the natural color of wood. The front elevations of the houses were parallel to the main communication routes. This rule did not apply to the houses located on the outskirts of the village. Due to the hilly area their longer side was always perpendicular to the direction of the slope. The barns were most often located between the residential building and the road. In front of the build-

il. 3. Formy budynków mieszkalnych: 3a – dom z początku XX wieku; 3b – dom z połowy XX wieku; 3c – dom z lat 80.; 3d – osiedle Kurdwanów Nowy (zdj. aut. 2019)
 ill. 3. Forms of residential buildings: 3a – house from the beginning of the 20th century; 3b – house from the middle of the 20th century; 3c – house from the 1980s; 3d – estate of Kurdwanów Nowy (photo: author 2019)

Nowe domy wznoszone w I poł. XX wieku naśladowały dawne formy. Obiekty zachowały prostokątny kształt i dwuspadowe przekrycie (il. 3b). Stosowano dwa typy ścian zewnętrznych: drewniane z oblicówką lub ceglane wykończone tynkiem. Budynki były nieznacznie większe od swoich poprzedników. Częstym zabiegiem było dodatkowe wydłużanie rzutu lub podwyższenie ścian poddasza co pozwalało uzyskać dodatkową przestrzeń użytkową. Popularne stały się ganki wejściowe do domów oraz niewielki okap rozdzielający ścianę parteru od pola szczytowego. Coraz częściej budynki mieszkalne były podpiwniczone. Charakter zabudowy różnił się tylko nieznacznie od tego z poprzednich dekad.

Do lat 70. XX wieku, jedynym budynkiem wyróżniającym się w przestrzeni Kurdwanowa była szkoła z 1929 roku przy ul. Cechowej 19. Według relacji mieszkańców budynek powstał z inicjatywy społecznej, na ziemi подарowanej przez ówczesnego właściciela terenu dawnego folwarku.

Nie ma jednoznacznych informacji o tym, kiedy z przestrzeni wsi zniknęły dwa folwarki widniejące na XIX-wiecznych mapach. Podczas opracowania studium konserwatorskiego w roku 1986, po dawnym folwarku u

ding complex there was a small square that was created by the side walls of the building and the barn. New houses in the first half of the 20th century were built between existing buildings. Their shapes imitated the forms of earlier homes. The objects had a rectangular shape and a gable roof (il. 3b). Two types of external walls were used: either wooden with siding or brick finished with plaster.

The buildings were lengthened and the attic walls were raised. As a result, the buildings were slightly larger than the older ones.

House porches and small eaves separating the wall of the ground floor from the peak area became popular. More often residential buildings had basements. The character of the buildings differed only a little from the character of the older objects.

Until the 1970s, the only building that stood out in the Kurdwanow space was the school from 1929 at 19 Cechowa Street. According to the inhabitants, the building was created as a social initiative, on the land donated by the owner of the former farm.

There is no clear information when the two farms visible on the nineteenth-century maps of the village disappeared. During the development of the conservation study in 1986, only one building and an overgrown farm pond remained after the former farm at the intersection of Wyżynna and Cechowa streets.

zbiegu ulic Wyżynnej i Cechowej pozostał już tylko jeden budynek oraz zarośnięty staw gospodarski. Na terenie dawnego folwarku przy ul. Łężce w latach 20. wybudowano dom jednorodzinny.

Zmiany w krajobrazie Kurdwanowa rozpoczęły się dopiero w latach 70. Ich szczyt przypadł na lata 80. W 1973 roku szkołę z ul. Cechowej 19 przeniesiono do nowego budynku – wzorowanego na „tysiąclatkach”, przy ul. Cechowej 57.

W 1977 roku uchwalono nowy Plan ogólny Krakowa. Wytyczne planu przeznaczyły północny stok Kurdwanowa jako teren pod przyszłe osiedle budynków wielorodzinnych. Część południową dawniej wsi przecięto obwodnicą miasta. Na północ od arterii planowano utworzenie zespołu edukacyjnego, zaś na południe terenów zielonych. Zgodnie z planem ogólnym Krakowa z 1988 roku, działki po obu stronach planowanej południowej obwodnicy zostały przeznaczone pod zabudowę jednorodzinną.

Na południe od dawnego kamieniołomu zaczęły powstawać domy o formie dotąd niespotykanej w Kurdwanowie. Były to masywne, najczęściej trzykondygnacyjne budynki o zwartej bryle (il. 3c). Obiekty wznoszono z pustaków żużlobetonowych, produkowanych metodą gospodarczą przez przyszłych mieszkańców. Ostateczny wygląd ścian zewnętrznych uzyskiwano nakładając tynk cementowy.

In the area of the former farmstead at Łężce Street, a single-family house was built in the 1920s.

Changes in the Kurdwanów landscape began in the 1970s. They were the most intensive in the 1980s.

In 1973, the school from 19 Cechowa Street was moved to a new building – modeled on ‘a thousand years school’, at 57 Cechowa Street. In 1977, a new General Plan of Krakow was accepted. The plan’s guidelines have reserved the northern slope of Kurdwanów for the area of the future housing estate of multi-family buildings. The southern part of the former village was divided by the city bypass. A school complex was planned at the north of the artery. The green areas were planned to the south of the beltway. According to the general plan of Krakow in 1988, plots of land on both sides of the planned southern bypass were intended for single-family housing.

To the south of the former quarry, houses were built in a new form. They were massive, mostly three-storey buildings (il. 3c). The building structure was divided vertically or horizontally. Often, the mezzanines were created. The objects were constructed from blocks made from slag and concrete and they were homemade product. Cement plaster was applied to the outer surface of the walls.

The houses had flat roof or a roof with a slight slope. Unfortunately, flat roofs often leaked. For this reason, most of them have been rebuilt into gable roofs or

il. 4. Drogi prywatne (4a – 4d) – „sięgacze”, na przykładzie zabudowy między ulicami Wyżynną i Miarową (zdj. aut. 2019)
 ill. 4. „Private roads” (4a – 4d) – buildings between Wyżynna and Miarowa streets (photo: author 2019)

Domy wieńczył dach płaski lub o niewielkim spadku. Nieszczelność płaskich przekryć sprawiła, że do dnia dzisiejszego większość z nich została przebudowana, na dachy dwuspadowe lub pulpitowe. Charakter budynków został dodatkowo zmieniony przez termomodernizację i malowanie elewacji.

Życie rodzinne w nowych domach toczyło się na kondygnacjach drugiej i trzeciej. Piętra mieszkalne najczęściej akcentowano loggiami o szerokości równej szerokości elewacji. Parter – nazywany przyziemiem, był niższy od pozostałych kondygnacji. Początkowo mieścił pomieszczenia gospodarcze i garaż. W późniejszych latach często jednak i to piętro przekształcano w przestrzeń mieszkalną. Budynki – przez swoje rozmiary, często stały się domami wielopokoleniowymi.

Teren, na którym wznoszono nowe domy, podzielony był na długie wąskie parcele – każda z nich należała do innego właściciela. Początkowo charakterystyczny układ działek nie był widoczny w przestrzeni południowego Kurdwanowa. Z biegiem lat i z kolejnymi wybudowanymi domami dawny podział zaczął się uwypuklać. Po ponad trzydziestu latach powolnego dogęszczania zabudowy, zarys pól ukazał się w nowej odsłonie. Dziś od głównych dróg publicznych dawnej Niwy Wydymacz (il. 2) – ulic Soboniowickiej, Wyzynnej i Miarowej, rytmicznie odchodzą sięgacze dróg prywatnych (il. 4). Nowa zabudowa – w dalszym ciągu uzupełniająca tkankę z końca ubiegłego wieku, powstaje nie wzdłuż dróg ogólnodostępnych, ale w nawiązaniu do dróg należących do właścicieli posesji. Dzięki temu powstał układ zabudowy przypominający drabinę (il. 2).

Od początku lat 80. rozpoczęto też inwestycje na niezagospodarowanym wzgórzu w północnym Kurdwanowie – na dawnych Strugach (il. 2). Z każdym miesiącem wyłaniały się kolejne fragmenty osiedla budynków wielorodzinnych (il. 3d).

Budowę zespołu – dziś należącego do Spółdzielni Mieszkaniowej (SM) Kurdwanów Nowy, rozpoczęto przy obecnej ul. Witosy. Pierwszy etap prac – pięć obiektów mieszkalnych V- i XI-kondygnacyjnych, pięć budynków usługowych i park, ukończono w 1982 roku. Projektem kierowali A. Sierostawska i B. Wójcik. Kolejne inwestycje były realizowane w kierunku południowo-wschodnim. Warte zauważenia jest owalny układ budynków po południowej stronie osiedla, przecięty przez istniejący od wieków ciąg pieszy.

Wznoszone od początku lat 80. bloki wielorodzinne były wykonywane w technologii W-70 produkcji Fabryki Domów Fadom w Biezanowie⁵. Budynki XI-kondygnacyjne zaprojektowano w układzie rotacyjnym korytarzowym, V-kondygnacyjnym nadano formę klatkowców. Fabryka Fadom produkowała elementy wielokopłytowe wyłącznie w fakturze witrażowej, toteż ostatecznie zaprojektowano właśnie takie elewacje⁶. Ciągi betonowych balkonów wykończono poprzez ich pomalowanie farbami emulsyjnymi. Obecnie budyn-

mono-pitched roofs. The character of buildings was also changed by thermo-modernization. As a result, the façades have been painted in different colors.

Families mainly used the first and second floors. Often, the living space was accented by loggias with a width equal to the width of the façade. The ground floor was lower than the other floors. Initially, there were utility rooms and a garage. In later years, however, this floor was often transformed into a living space. Buildings – by their size, often became multi-generational homes.

The area of southern Kurdwanow was divided into long narrow plots of land. Each of them belonged to another owner. Initially, the characteristic layout of the plots was not visible. Over the years and with subsequently built houses, the former division began to emphasize. After more than thirty years of slow increase in the number of buildings, the outline of the fields appeared in the new version. Today private roads (Il. 4) spread from the main public roads of the former Niwa Wydymacz (il. 2) – Soboniowicka, Wyzynna and Miarowa Streets. New buildings are built next to those from the end of the last century. However, they are not built along public roads, but in relation to the roads owned by the owners of the property. Thanks to this, a ladder-like layout was created (il. 2). Since the beginning of the 1980s, investments have also begun on the undeveloped hill in northern Kurdwanow – on the former Strugi area (il. 2). Each month new fragments of a multi-family housing estate were created (il. 3d).

The construction of the housing estate – today owned by the Kurdwanów Nowy Housing Cooperative, started at today's Witosy Street. The first stage of work included: five V- and XI-storey residential buildings, five service buildings and a park. Those investments were completed in 1982. The project was directed by A. Sierostawska and B. Wójcik. Further investments were carried out in the south-east direction. What should be noticed is the oval layout of buildings on the southern side of the estate, divided by the old pedestrian route. In the 1980s, multi-family blocks in Kurdwanów were made in W-70 technology. Elements were provided by the House Factory Fadom in Biezanów⁵. XI-storey buildings were designed in a corridor system, the V-storey had central staircase. The Fadom factory produced large-panel elements only in the texture of vitromosaic⁶. Because of that, the façades have been designed in vitromosaic. Rows of concrete balconies were painted with emulsion paints. Currently, the buildings on Kurdwanów present a full palette of expressive colors on their façades. This is the result of thermo-modernization.

In 1990 the last building of the Kurdwanów Nowy Housing Cooperative was completed. This block of flats was placed at 12 Bojki Street. Buildings – belonging to other cooperatives, were created in the following years. New multi family-houses completed the original layout of the housing estate.

il. 5. Krajobraz Kurdwanowa: 5a – ul. Soboniowicka; 5b – ulica ślepa – kiedyś łącząca ulice Soboniowicką i Cechową. Na pierwszym planie widoczne są pozostałości dawnej drogi, na drugim planie opuszczone zabudowania fermy drobiu; 5c – park na os. Kurdwanów Nowy; 5d – zimowe zabawy na terenie dawnego kamieniołomu (5a – 5c zdj. aut. 2019, 5d – zdj. A. Klocek 1990)

iii. 5. Kurdwanow's landscape: 5a – Soboniowicka Street; 5b – a blind street that reaches the motorway – once a link between Soboniowicka and Cechowa streets. In the foreground there are remains of the old road and neglected greenery. In the background, abandoned buildings of the poultry farm; 5c – a park on the estate Kurdwanów Nowy; 5d – winter games in the area of the former quarry, between Cechowa and Soboniowicka streets (5a – 5c photo by 2019, 5d – photo: A. Klocek, 1990)

ki na Kurdwanowie – w wyniku termomodernizacji, prezentują na swoich elewacjach pełną paletę wyrazistych kolorów.

W 1990 roku przy ul. Bojki 12, ukończono budowę ostatniego obiektu SM Kurdwanów Nowy. W następnych latach powstawały ponadto nowe budynki – należące do innych spółdzielni, dopełniające pierwotny układ osiedla.

Wraz z budową osiedla w obrębie Kurdwanowa powstało wiele ważnych inwestycji: trzy szkoły, przedszkole, przychodnia, obiekty handlowe, kościół, klasztor, pętla autobusowa oraz ważne arterie – dzisiejsze ulice Stojałowskiego, Witosy, Bojki i Herberta. Nowe centrum życia Kurdwanowa przeniosło się w obręb osiedla wielorodzinnego. Sytuacja ta nie była jednak niekorzystna dla dawnego centrum wsi. Z ul. Cechowej zniknął intensywny ruch samochodowy. Mieszkańcy pierwotnego Kurdwanowa mieli w zasięgu kilku minut marszu wszystkie niezbędne punkty usługowe. Jednocześnie dawna wieś pozostała miejscem cichym, spokojnym i uporządkowanym. Kamieniołom zmienił się w trawiaste pagórki, na których latem dzieci plotły wianki⁷. Zimą teren był trasami saneczkowymi i narciarskimi (Il. 5d).

A lot of important investments were executed during the construction of the housing estate. Three schools, a kindergarten, a clinic, commercial buildings, a church, a monastery, a bus loop should be mentioned here. Moreover, today's streets: Stojałowskiego, Witosy, Bojki and Herberta were built. These are crucial arteries of the modern Kurdwanów.

The new center of Kurdwanow's life has moved to the multi-family housing estate. This situation, however, was not unfavorable to the old village center. Intensive car traffic has disappeared from Cechowa Street. Residents of the original Kurdwanow had all necessary service points within a few minutes' walk. At the same time, the old village remained a quiet, peaceful and orderly place. The quarry changed into grassy hills, on which children made wreaths during the summer⁷. In winter, the area was a place for sledges and skis (il. 5d).

The complex of multi-family buildings was finally closed between the main roads. The area coincided with the former cultivated fields of the northern Kurdwanowa. By reducing the number of large roads, the estate has become a relatively quiet place. A large park and green urban interiors located between in-

Zespół budynków wielorodzinnych ostatecznie został zamknięty w obrębie głównych ulic, będących dawnymi granicami północnych pól uprawnych Kurdwanowa. Dzięki ograniczeniu liczby dużych arterii drogowych, osiedle stało się miejscem stosunkowo spokojnym. Uwagę zwracają zaprojektowane i obronione przed zabudową park i zielone wnętrza urbanistyczne – powstałe między poszczególnymi budynkami. Dzisiejsze osiedle zachowało ponadto wszystkie istotne ciągi komunikacyjne dawnej wsi.

Drastyczna zmiana charakteru Kurdwanowa nastąpiła wraz z nowym tysiącleciem. W 2003 roku ukończono budowę odcinka autostradowej obwodnicy Krakowa od ul. Kąpielowej do węzła Kraków Wielicka. Południowy Kurdwanów silnie odczuł skutki nowej inwestycji. W miejscu dawnego kamieniołomu, powstała bariera możliwa do przekroczenia tylko w jednym punkcie – na wiadukcie w ciągu ul. Podgórci. Ulice Wyrwa, Wyżynna i Tuchowska stały się ulicami ślepych.

Mimo obaw towarzyszących powstaniu autostrady, mieszkańcy wierzyli, że budowa wyzwoli falę korzystnych inwestycji w ich rejonie⁸. Niestety tak się nie stało. Rozwijające się południowe krańce wsi zostały odcięte od łatwego dostępu do usług po północnej stronie obwodnicy. Ruch kołowy i pieszy został skumulowany na wąskiej ul. Podgórci. Korzystne inwestycje komunikacyjne miały natomiast miejsce na os. Kurdwanów Nowy. Zbudowano połączenie tramwajowe z centrum Krakowa oraz zmodernizowano ul. Herberta prowadzącą w kierunku centrum miasta i Nowej Huty.

W 2008 roku zmienione zostały granice dzielnic Krakowa, tym samym przypięczętowano podział Kurdwanowa na dwie części. Południowe krańce wsi znalazły się w Dzielnicy X Swoszowice, część środkowa i północna pozostała w Dzielnicy XI Podgórze Duchackie.

W obrębie pierwotnego Kurdwanowa powstały „dwa światy”. Na osiedlu wielorodzinnym i przy ul. Cechowej są chodniki, kanalizacja, oświetlenie uliczne i zwarta zabudowa. Jest też niestety coraz mniej drzew.

Przekraczając wiadukt nad autostradą, znajdujemy się w obszarze, do którego nie doszła fala inwestycji miejskich. Drogi są wąskie, nie ma chodników, oświetlenie i kanalizację posiadają tylko niektóre ulice. W zamian jest dużo zieleni i wolnej przestrzeni (il. 5a). Niestety często nie wynika to z planowania, a z bezczynności i bezsilności. Działki budowlane leżą odłogiem „czekając” na drogę łączącą dawny Kurdwanów i Swoszowice. Zaniedbany pozostaje trawiasty pas terenu – należący do Gminy Kraków, Skarbu Państwa i Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad (GDDKiA), przeznaczony pod zieleni izolacyjną. Jedynymi osobami, które przyczyniły się do pojawienia się drzew są mieszkańcy, samodzielnie sadzący rośliny.

Ocena, czy Kurdwanów więcej zyskał czy stracił na włączeniu do Krakowa, nie jest oczywista. Biorąc pod uwagę bliskość miasta, urbanizacja obszaru była nieunikniona. Przyłączenie do Krakowa przyczyniło się do wielu inwe-

dividual buildings should be noted (Il. 5c). Today's housing estate has also kept all the important communication routes of the former village.

The drastic change in the character of Kurdwanow took place with the new millennium. In 2003, the construction of the motorway section from Kąpielowa Street to the Kraków Wielicka road junction was completed. This motorway is simultaneously the bypass of the Krakow. South Kurdwanów felt the effects of the new investment strongly. In the place of the former quarry was created a barrier in the form of a highway. It can be crossed only at one point – using viaduct along Podgórci Street. Wyrwa, Wyżynna and Tuchowska Streets became blind streets. Residents were afraid of a new motorway. Despite that, they believed that the investment would also trigger beneficial investments in their area⁸. Unfortunately this did not happen. The developing southern ends of the village fell into isolation. Access to services on the northern side of the beltway became difficult. The car and pedestrian traffic was accumulated on the narrow Podgórci Street. Favorable communication investments took place at the Kurdwanów Nowy estate. A tram connection was built and the Herbert's Street leading to the city center and Nowa Huta was modernized. In 2008, the districts of Krakow were changed. Kurdwanów was officially divided into two parts. The southern ends of the old village were in the District of X Swoszowice, the central and northern parts remained in the District XI Podgórze Duchackie. Two zones were created in the Kurdwanow's area. In the multi-family housing estate and at Cechowa Street there are pavements, sewerage, street lighting and compact buildings. Unfortunately, there are fewer and fewer trees.

After crossing the viaduct over the highway, we are in a different world. Many basic urban investments are missing. The roads are narrow, there are no sidewalks, only some streets have lighting and sewerage. Instead, there is a lot of greenery and free space (Il. 5a). Some of the meadows are not the result of plans but inaction. Building plots are not invested. They are «waiting» for the road connecting former Kurdwanów and Swoszowice. A belt of land over motorway belongs to the Municipality of Krakow, the State Treasury and the General Directorate of National Roads and Motorways (GDDKiA). Despite this and despite the guidelines of the local plan, it was not planted with trees. The only people who contributed to the emergence of trees are residents, planting plants themselves.

The evaluation of whether Kurdwanów gained more or lost on inclusion in Krakow is not obvious. Urbanization of the area was inevitable due to the proximity of the city.

The connection with Krakow has contributed to many residential, communication and service investments. New roads have relieved the center of the old village and raised the comfort of resident's lives.

Despite many benefits, it is impossible to ignore the negligence that has arisen over the years – among them:

stycji mieszkalnych, komunikacyjnych i usługowych. Nowe drogi odciążyły centrum dawnej wsi i podniosły komfort życia mieszkańców.

Mimo wielu korzyści nie da się pominąć powstałych przez lata zaniedbań – wśród nich wyróżniają się: brak kanalizacji w rejonie ulic Soboniowickiej, Wyrwy i Stepowej oraz oświetlenia na ulicach Podgórci, Stepowej, Wyrwie. Powodu można dopatrywać się jedynie w tym, że dla tak dużego miasta jak Kraków omawiany rejon jest miejscem nieistotnym, z niewielką liczbą mieszkańców. Mała grupa ludzi – często starszych, nie jest w stanie wymóc przyspieszenia realizacji kosztownych inwestycji z budżetu miasta;

na etapie budowy obwodnicy miasta nie zatroszczone się też o dostateczne skomunikowanie terenów po obu stronach trasy. Doprowadziło to do degradacji obszarów, znajdujących się na końcach ślepych ulic. Dziś najczęściej są tam zniszczone pozostałości dróg i opuszczone budynki (Il. 5b);

brak zagospodarowania potencjalnych terenów zielonych. Miasto Kraków – które ponoć zabiega o wzrost powierzchni leśnych, nie wykonało nasadzeń zieleni izolacyjnej, nie wspominając o dialogu ze Skarbem Państwa i GDDKiA w celu zalesienia całego terenu wzdłuż autostrady.

Zachodzące przemiany są nieuniknione, lecz nie powinny zachodzić ze stratą dla zastanego otoczenia. Myśląc o rozwoju ośrodków miejskich, trzeba pamiętać o znaczeniu słowa *rozwój*, czyli postęp, ulepszenie⁹. Zachodzące na przestrzeni lat zmiany wymagają ciągłej kontroli oraz oceny. W przestrzeni Kurdwanowa obserwacja postępującej urbanizacji została zaniechana. Określenie szkodliwych procesów występujących w obrębie Kurdwanowa umożliwi podjęcie działań naprawczych oraz prewencyjnych. Dostrzeżenie zalet miejsca pozwoli wykorzystać przestrzeń w jak najlepszy sposób.

Analiza pokazuje, że przyłączenie do miasta miało dla Kurdwanowa wiele zalet. Aby zdecydowanie stwierdzić, że proces – ciągle niezakończony, był korzystny, muszą powstać inwestycje. Pozwolą one w pełni wykorzystać potencjał dawnej wsi i przyczynią się do odrodzenia więzi społecznych.

PRZYPISY

¹ Roczkalski B., Włodarczyk P.(red.) *Materiały z epoki kamienia odkryte na stanowisku 9 w Krakowie – Kurdwanowie*, w: *Via Archeologica*, red. Włodarczyk P., Wydawnictwo IAE PAN, Kraków 2002, s.165-197

² Staniszevska A.(red.), *Poczet sołtysów i wójtów wsi, gmin i gromad przyłączonych do Krakowa po 1915 roku*, Urząd Miasta Krakowa, Kraków 2015

³ Z relacji mieszkańców Kurdwanowa

⁴ *Księga adresowa Polski dla handlu, przemysłu, rzemiosła i rolnictwa 1929* w: ANK Oddział V

⁵ Projekty techniczne budynków wielorodzinnych – wniesionych w latach 80. i 90., należących do SM Kurdwanów Nowy, w: SM Kurdwanów Nowy

⁶ Ibidem

⁷ W relacjach mieszkańców szczególnie charakterystyczne są opowieści o pleceni wianków na Święto Matki Boskiej Zielnej.

⁸ Z relacji mieszkańców Kurdwanowa

⁹ Fronczak J. (ed.), *Słownik współczesnego języka polskiego*, T.2, Wyd.2, Reader's Digest Przegląd, Warszawa 2001, s. 272

1. Lack of a sewage system in the area of Soboniowicka, Wyrwa and Stepowa streets as well as lighting on the streets of Podgórci, Stepowa, Wyrwa. For a city as big as Krakow, the Kudwanów area is an irrelevant place as only a few residents live there. Such a small group of people – often the elderly – is not able to force costly investments from the city budget.

2. At the stage of the motorway design, no sufficient communication of the areas on both sides of the route was planned. This led to the degradation of areas located at the ends of blind streets. Currently, there are remains of the roads and abandoned buildings (Il. 5b).

3. Lack of development of potential green areas. The city of Krakow officially seeks for increase in forest areas. Despite of that it has not planted greenery isolation. The city of Krakow also does not negotiate with the State Treasury and GDDKiA in order to afforest the whole area along the motorway.

The changes taking place are inevitable, but they should not happen at a loss for the existing environment. When thinking about the development of urban centers, we must remember the meaning of this word. Development means progress and improvement⁹.

Over the years, changes have required constant control and evaluation. In the space of Kurdwanow, there is lack of control over the progressing urbanization.

Remedial and preventive actions will be possible after determining the harmful processes in the area of Kurdwanów. Recognizing the advantages of this place will allow to use the space in the best way. The analysis shows that the connection with Krakow had many advantages for Kurdwanów. However, to definitely claim that the process was favorable, further investments are required but this time, those which will allow us to use the potential of the old village and contribute to the revival of social ties.

ENDNOTES

¹ Roczkalski B., Włodarczyk P.(red.) *Materiały z epoki kamienia odkryte na stanowisku 9 w Krakowie – Kurdwanowie*, in: *Via Archeologica*, ed. Włodarczyk P., Wydawnictwo IAE PAN, Kraków 2002, pp.165-197

² Staniszevska A.(ed.), *Poczet sołtysów i wójtów wsi, gmin i gromad przyłączonych do Krakowa po 1915 roku*, Urząd Miasta Krakowa, Kraków 2015

³ From the relations of the residents of Kurdwanów

⁴ *Księga adresowa Polski dla handlu, przemysłu, rzemiosła i rolnictwa 1929* in: *The National Archives in Krakow Department V*

⁵ Technical projects of multi-family buildings (erected in the 80s and 90s) belonging to Kurdwanów Nowy Housing Cooperative, in: Kurdwanów Nowy Housing Cooperative

⁶ Ibidem

⁷ In the inhabitants' reports, stories about weaving wreaths on the Feast of the Assumption of Mary are particularly characteristic.

⁸ From the relations of the residents of Kurdwanów

⁹ Fronczak J. (ed.), *Słownik współczesnego języka polskiego*, vol.2, ed.2, Reader's Digest Przegląd, Warszawa 2001, pp. 272

LITERATURA

- [1] Fronczak J. (red.), *Słownik współczesnego języka polskiego*, T.2, Wyd.2, Reader's Digest Przegląd, Warszawa 2001, s. 272
- [2] Górecki J., Seremet E., *Kamieniołomy Krakowa – dziedzictwo niedocenione*, w: *Dzieje górnictwa – element europejskie dziedzictwa kultury*, T. 3, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 2010
- [3] Leszczyńska-Skrętowa Z., *Kurdwanów w: Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. III, zeszyt II, Secesja, Kraków 1997, s.359-363
- [4] Piotrowski T., Niewalda W., *Studium konserwatorskie – Kurdwanów*, cz.III, nr 104, mps PKZ O. Kraków, Kraków 1986
- [5] Prokopek M., *Budownictwo ludowe w Polsce*, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1976
- [6] Rajman J., *Kraków: zespół osadniczy, proces lokacji, mieszczanie do roku 1333*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2004
- [7] Roczkalski B., Włodarczyk P. 9 (red.) *Materiały z epoki kamienia odkryte na stanowisku 9 w Krakowie – Kurdwanowie*, w: *Via Archeologica*, red. Włodarczyk P., Wydawnictwo IAE PAN, Kraków 2002, s.165-197
- [8] Staniszevska A. (red.), *Poczet sołtysów i wójtów wsi, gmin i gromad przyłączonych do Krakowa po 1915 roku*, Urząd Miasta Krakowa, Kraków 2015
- [9] *Kataster galicyjski z roku 1845*, w: ANK oddział V
- [10] *Księga adresowa Polski dla handlu, przemysłu, rzemiosła i rolnictwa 1929*, w: ANK oddział V
- [11] Projekty techniczne budynków wielorodzinnych – wzniesionych w latach 80. i 90., należących do SM Kurdwanów Nowy, w: SM Kurdwanów Nowy
- [12] Projekty techniczne domów jednorodzinnych z lat 1940-1960, w: ANK oddział V
- https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=54251 (odsłona: marzec 2019)

BIBLIOGRAPHY

- [1] Fronczak J. (ed.), *Słownik współczesnego języka polskiego*, vol. 2, ed. 2, Reader's Digest Przegląd, Warszawa 2001, pp. 272
- [2] Górecki J., Seremet E., *Kamieniołomy Krakowa – dziedzictwo niedocenione*, in: *Dzieje górnictwa – element europejskie dziedzictwa kultury*, vol.3, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 2010
- [3] Leszczyńska-Skrętowa Z., *Kurdwanów* in: *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, pt. III, no. II, Secesja, Kraków 1997, pp.359-363
- [4] Piotrowski T., Niewalda W., *Studium konserwatorskie – Kurdwanów*, cz.III, no. 104, mps PKZ O. Kraków, Kraków 1986
- [5] Prokopek M., *Budownictwo ludowe w Polsce*, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1976
- [6] Rajman J., *Kraków: zespół osadniczy, proces lokacji, mieszczanie do roku 1333*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2004
- [7] Roczkalski B., Włodarczyk P. 9 (ed.) *Materiały z epoki kamienia odkryte na stanowisku 9 w Krakowie – Kurdwanowie*, in: *Via Archeologica*, ed. Włodarczyk P., Wydawnictwo IAE PAN, Kraków 2002, pp.165-197
- [8] Staniszevska A. (ed.), *Poczet sołtysów i wójtów wsi, gmin i gromad przyłączonych do Krakowa po 1915 roku*, Urząd Miasta Krakowa, Kraków 2015
- [9] *Cadastral Maps of Galicia from 1845*, in The National Archives in Krakow Department V
- [10] *Księga adresowa Polski dla handlu, przemysłu, rzemiosła i rolnictwa 1929* [*The address book of Poland for trade, industry, craft and agriculture 1929*], in The National Archives in Krakow Department V
- [11] Technical projects of multi-family buildings (erected in the 80s and 90s) belonging to Kurdwanów Nowy Housing Cooperative, in: Kurdwanów Nowy Housing Cooperative
- [12] Technical projects of single-family houses from the period 1940-1960, in: The National Archives in Krakow Department V, https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=54251 (access: march 2019)